

QUO VADIS, SRAMOĆENJE? O (NE)OPRAVDANOSTI UMANJENJA OPSEGA KAZNENOPRAVNE ZAŠTITE ČASTI I UGLEDA U REPUBLICI HRVATSKOJ - POVIJESNI, POZITIVNOPRAVNI I POREDBENI ARGUMENTI

Izv. prof. dr. sc. Barbara Herceg Pakšić*

UDK 343.63(497.5)

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.42.3.11>

Ur.: 17. svibnja 2021.

Pr.: 19. srpnja 2021.

Pregledni rad

Sažetak

Peta novela Kaznenog zakona učinjena potkraj 2019. znatno je suzila opseg kaznenopravne zaštite časti i ugleda brisanjem kaznenog djela teškog sramoćenja. Taj je potez zakonodavca rezultirao zamjetnim nelogičnostima. Zbog toga ovo istraživanje preispituje razloge te legislativne intervencije, kako bi se ocijenila njezina opravdanost. Razmatra se hrvatsko uređenje kaznenih djela protiv časti i ugleda, uvođenje kaznenog djela sramoćenja, način njegova ukidanja, statistička pojavnost, poredbenopravno uređenje i iskustva difamacijske regulacije. Ishod istraživanja ukazuje da razlozi ukidanja kaznenog djela teškog sramoćenja, koji su bili dostupni javnosti, ne mogu predstavljati dostatne argumente za opravdanje ovakvog zakonodavnog poteza. U pro futuro regulaciji, složenost ove materije, njezina društvena važnost i posljedice svakako podrazumijevaju promišljenije i pažljivije korake.

Ključne riječi: sloboda izražavanja; kaznenopravna zaštita časti i ugleda; peta novela Kaznenog zakona; teško sramoćenje.

1. UVODNO O SLOBODI IZRAŽAVANJA U KONTEKSTU ZAŠTITE UGLEDA I ČASTI

Status slobode izražavanja kao *conditio sine qua non* civilizacijske tekovine te napretka i razvoja, razumno je ograničen društveno utemeljenim i legitimnim ciljevima i interesima. Obzirom da se ova sloboda interpretira ekstenzivno, razumljiv je potencijalni konflikt s drugim ljudskim pravima i slobodama.¹ Obveze i

* Dr. sc. Barbara Herceg Pakšić, izvanredna profesorica, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku; bherceg@pravos.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7052-928X>.

1 Barbara Herceg Pakšić, „Holding All the Aces? Hate Speech: Features and Suppression in Croatia“ *Balkan Yearbook of European and International Law*, ur. Zlatan Meškić, Ivana Kunda, Dušan V. Popović, Enis Omerović, (Cham: Springer, vol 2020, 2021):226.

odgovornosti slobode izražavanja povezane su s područjem zaštite reputacije, koje kao jedno od najvažnijih *expressis verbis* ograničenja, u hrvatskom sustavu tradicionalno obuhvaća i kaznenopravni mehanizam. Sve to upućuje na nužnu uspostavu prav(n)e ravnoteže između zaštite dva prava - onoga na slobodno izražavanje i onoga na zaštitu ugleda i časti. U poredbenoj literaturi, odredbe koje štite čast i ugled drugih pripadaju, tzv. difamacijskom pravu. Izraz difamacija najčešće se rabi za opisivanje činjenica (istinitih ili neistinitih) te mišljenja koja štete ugledu drugih i/ili vrijedaju. Opravdanost difamacijskih odredbi ovisi podjednako o njihovoj proklamiranoj svrsi i posljedičnom učinku. Ako istinski štite ugled i čast kod namjere umanjnja poštovanja u društvu, izvirgavanja javnom ismijavanju ili ruglu, njihovo postojanje opravdava svoju svrhu.

Suvremeni europski razvoj doveo je do kontinuiranog propitivanja opstanka kaznenopravne zaštite do te mjere da su dekriminalizacijska nastojanja spram kaznenih djela protiv časti i ugleda stalna pojava na kaznenopravnom obzoru.² Predbacuje se da se ovim kaznenim djelima odveć sužava sloboda izražavanja jer su previše zaštitnički nastrojena prema reputacijskom interesu. Stipulira se mogućnost zloupotrebe kaznenopravnih procedura, stigmatizirajući učinak kaznenopravne sankcije te, tzv. zamrzavajući, obeshrabrujući ili odvrćajući učinak (engl. *chilling effect*)³ na slobodu izražavanja i slično. U pojedinim su zemljama takve težnje i ostvarene kao posljedica proklamirane zabrinutosti o (zlo)upotrebi difamacijskog prava u svrhe poput pretjerane zaštite privatnosti, suzbijanja blasfemije, prosvjeda, legitimnog kritičizma kao i sužavanja medijskih sloboda. Potom, kako se ograničava ili pak sprječava otkrivanje nezakonitoga ponašanja, korupcije, štiti se „reputacija“ objekata (religijski ili državni simboli), zastave ili nacionalnog znakovlja, nacije ili države kao takve ili služi održavanju javnog reda, nacionalne sigurnosti itd. Slični zahtjevi nisu zaobišli ni Hrvatsku i to na samom početku primjene aktualnog Kaznenog zakona (dalje: KZ)⁴ da bi se njegovom izmjenom krajem 2019. tim

2 Ako se ne cilja na njihovu anihilaciju, zahtijeva se ukidanje kazne zatvora za ova djela. I Rezolucija Europskog parlamenta 1577 „Prema dekriminalizaciji difamacije“ poziva sve države članice da „neodložno ukinu zatvorske kazne za sramoćenje“ (toč. 17.1.). Neki su autori pisali o opravdanosti ukidanja zatvorske kazne za novinare, ali i propitivali takvu opravdanost kada ova kaznena djela idu na štetu djeteta ili ako je riječ o realnoj uvredi kao obliku fizičkog nasilja. Više: Petar Novoselec, „Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 66, br. 4 (2016): 444; Ksenija Turković i Aleksandar Maršavelski, „Nacrt posebnog dijela novog Kaznenog zakona – pet glava“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 17, br. 2 (2010): 526.

3 Prije gotovo 70 godina američki je Vrhovni sud prvi put upotrijebio riječ *chill* u slučaju povezanom s prvim amandmanom (Wieman v. Updegraff, 344 U.S. 183, 195 iz 1952.). Šesnaest godina nakon počeo se rabiti termin *chilling effect*. Danas se prepoznatljivo veže uz aspekte presuđivanja o pitanjima slobode izražavanja. Frederick Schauer, „Fear, Risk and the First Amendment: Unraveling the Chilling Effect“, *Boston University Law Review* 58, br. 5 (1978): 685-686.

4 Hrvatsko je novinarsko društvo dopisom od 12. ožujka 2013., upućenom predsjedniku Vlade, zatražilo ukidanje glave XV. Kaznenog zakona iz 2011. (dalje: KZ/11), koja obuhvaća kaznena djela protiv časti i ugleda, ili barem novo kazneno djelo sramoćenja „jer novinari trebaju apsolutnu zaštitu kad iznose u javnost korupcijske priče“; oni pak koji se osjećaju oštećenima „osobnu zadovoljštinu i novčanu odštetu mogli bi potražiti u građanskim parnicama“.

zahtjevima (djelomično) izašlo u susret.

Desetljeće prije, neka poredbena iskustva pokazuju put svojevrsne dekriminalizacije (Irska, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Rumunjska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Finska, Latvija, Poljska, Srbija, Bosna i Hercegovina), a može se reći i da Vijeće Europe načelno promiče dekriminalizaciju difamacije. Ipak, usklađenja na zakonskoj razini nema jer su mnoge druge zemlje odlučile ne samo zadržati kaznenopravnu zaštitu časti i ugleda, nego zadržati čak i sankciju lišenja slobode za njezine povrede. U konačnici, valja istaknuti kako su postojeće dekriminalizacijske rasprave manje usmjerene na zaštitu individualne reputacije, a više slobodama medija i novinarstva, stipulirajući ograničavajući utjecaj kaznenopravnih normi u obavljanju novinarskog posla koji je potrebno riješiti ukidanjem ovih kaznenih djela. Ipak, čini se da se zaboravlja da takav potez ujedno znači i ukidanje dijela tradicionalno ukorijenjene zaštite ljudskoga dostojanstva u kaznenom pravu, dok istodobno izostaje dostatna rasprava o postignutoj razini i ravnoteži unutar nacionalnih i europskih standarda i sudskih odluka, kao i potrebnih standarda novinarskoga posla i etike. Svrha ovoga rada nije ulaziti u finese pojedinih kaznenih djela, njihove sadržaje, strukturu i kaznene okvire, već ocijeniti opravdanost legislativnog poteza kojim se znatno sužava kaznenopravna zaštita časti i ugleda istražujući određene argumente koji su bili dostupni javnosti. Naime, peta novela KZ-a krajem 2019., izbacivanjem kaznenog djela teškog sramoćenja dovela je do nikad manje kaznenopravne zaštite reputacije, sada ostavljene na dva djela: uvredi i kleveti. U tom kontekstu, stvarna dekriminalizacijska potreba zavređuje ozbiljnija razmatranja koja će pokazati valjanost argumenata za brisanje ovoga djela.

2. O SADRŽAJU I OPSEGU HRVATSKE KAZNENOPRAVNE ZAŠTITE UGLEDA I ČASTI TE DOSADAŠNJIM PROMJENAMA

Kroz kaznena djela protiv časti i ugleda vidljiva je kolizija između slobode izražavanja s jedne strane te prava na dostojanstvo kroz čast i ugled odnosno kroz pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. Ova kolizija, u katalogu konvencijskih prava, ne uključuje niti jedno, tzv. središnje, egzistencijalno ili *core* pravo,⁵ a zadaća je pravilne ravnoteže koju treba odabrati zakonodavac, time teža. I sloboda izražavanja i pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života pripadaju kvalificiranim konvencijskim pravima, u koje država smije zadirati pod propisanim uvjetima, u što je često uključeno nacionalno područje slobodne prosudbe, a sudovi moraju vagati sukobljene interese pojedinaca i zajednice.⁶ Poput časti i ugleda, privatnost života pojedinca odraz je ljudskoga dostojanstva, svojevrsne „osobne

Novoselec, *Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu*, 443-444.

5 Četiri su takva prava: pravo na život, zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, zabrana ropstva te pravo na slobodu. Više, Jasna Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: Strasburški *acquis** (Zagreb: Novi Informator, 2014.), 841.

6 Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava*, 852.

autonomije čovjeka⁷. Ova privatnost obuhvaća četiri područja - privatni život, obiteljski život, dom i korespondenciju.⁸ Unutar ove tematike, najvažniji je dio pravo na privatni život, koji i nema zasebno određenje jer je izrazito ekstenzivan, a uključuje *inter alia* pravo na „vlastitu sliku, ugled, čast te brojne druge informacije osobne ili javne prirode“.⁹

Ugled i čast profinjena su, diskretna i „najsuptilnija“¹⁰ pravna dobra. Iako od starina uživaju kaznenopravnu zaštitu,¹¹ u odnosu na neka druga pravna dobra njima je posvećen skroman korpus odredaba. Pojmovi časti i ugleda bliskoznačnice su podudarnog sadržaja, o kojima postoje različita shvaćanja.¹² Normativno shvaćanje čast određuje kao subjektivno pravo na osobni osjećaj vrijednosti, a ugled kao pravo na priznanje te vrijednosti od drugih.¹³

Povijesno gledajući, Krivični je zakon Republike Hrvatske¹⁴ u glavi devetoj, *Krivična djela protiv časti i ugleda*, obuhvaćao pet kaznenih djela. To su bili *kleveta* (čl. 75.) kao temeljno djelo za sankcioniranje neistinitih tvrdnji uz zapriječenu novčanu kaznu ili zatvor do šest mjeseci, uz teži oblik (povezan s javnim iznošenjem) zapriječen zatvorom do jedne godine ili, pak nastanak teških posljedica za oštećenog, kažnjivo zatvorom od tri mjeseca do tri godine. Potom *uvreda* (čl. 76.), inkriminacija za iznošenje negativnih vrijednosnih sudova uz zapriječenu novčanu kaznu ili zatvor do tri mjeseca, uz teži oblik vezan za javno iznošenje s novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci. *Iznošenjem osobnih ili porodičnih prilika* (čl. 77.) inkriminiralo se iznošenje ili prenošenje sadržaja („štogod“) iz osobnog ili obiteljskoga života koje mogu škoditi časti i ugledu uz istu kaznu kao i za klevetu, a teži oblici bili su povezani s javnim iznošenjem ili nastankom teških posljedica. *Omalovažavanje predbacivanjem za krivično djelo* (čl. 78.) inkriminiralo je omalovažavanje drugoga

7 Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava*, 931.

8 Često ih se smatra i cjelinom jer se isprepliću. Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava*, 931.

9 Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava*, 932. U ovom istraživanju nećemo se baviti sadržajem i opsegom prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života, već će se ti aspekti u koliziji sa slobodom izražavanja, detaljnije istražiti u nekom drugom radu.

10 Reinhart Maurach, Friedrich-Christian Schroeder i Manfred Maiwald, *Strafrecht, Besonderer Teil* (Heidelberg: Verlag Müller, 1995.), 229 prema Igor Bojanić, „Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu“, u: *Profili hrvatskog kaznenog zakonodavstva*, ur. Davor Krapac (Zagreb: HAZU, 2014.), 67.

11 Leo Cvitanović, „Kaznena djela protiv časti i ugleda“, u: Leo Cvitanović *et al.*, *Kazneno pravo: posebni dio* (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.), 180.

12 Sukladno prevladavajućem stajalištu u njemačkoj literaturi, tim se djelima štiti isključivo čast, no pojam časti može imati više značenja. Više, Jörg Eisele i Ulrike Schittenhelm, „Vierzehnter Abschnitt, Beleidigung“ u *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Hrg. Adolf Schönke, Horst Schröder (München: C. H. Beck, 2019.), 1916-1917, rb. 1.

13 Cvitanović *et al.*, *Kazneno pravo*, 180 te Bojanić, *Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu*, 68.

14 Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 25/77., 50/78., 25/84., 52/87., 43/89., 8/90., 54/90., 9/91., 67/91., 71/91., 25/92., 33/92., 39/92., 77/92., 91/92., 32/93. - službeni pročišćeni tekst, 37/94., 28/96., 30/96., 175/04., 110/97.

da je počinio ili je osuđen za djelo ili iznošenje takvih tvrdnji drugome, uz zapriječenu novčanu kaznu ili zatvor do tri mjeseca. *Izlaganje poruzi Republike Hrvatske te naroda i manjina u Republici Hrvatskoj* (čl. 80.) bilo je predviđeno za sankcioniranje javne poruge naroda, manjina, etničkih grupa u Hrvatskoj ili Republike Hrvatske, zastave, grba ili himne, i to zatvorom od tri mjeseca do tri godine.¹⁵

Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1997.¹⁶ u glavi petnaest, *Kaznena djela protiv časti i ugleda*, poznavao je četiri kaznena djela sa zajedničkim obilježjem vezanim uz sankcioniranje - načelno je bila moguća samo novčana kazna, uz iznimku kvalificiranog oblika iznošenja osobnih i obiteljskih prilika učinjenog prema djetetu. *Uvreda* (čl. 199.) kao inkriminacija za iznošenje negativnih vrijednosnih sudova, imala je predviđenu novčanu kaznu do 100 dnevnih dohodaka, uz teži oblik ako je riječ o javnoj uvredi, odnosno dostupnosti većem broju ljudi, 150 dnevnih dohodaka. *Kleveta* (čl. 200.) za iznošenje ili pronošnje neistinitih činjenica koje mogu štetiti časti i ugledu, s predviđenom kaznom od 150 dnevnih dohodaka, dok je postojao i teži oblik za javnu klevetu, odnosno dostupnu većem broju osoba. *Iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika* (čl. 201.) bilo je predviđeno za iznošenje ili pronošnje činjenica iz osobnog ili obiteljskog života koje drugome mogu škoditi, uz teži oblik ako je riječ o djetetu koje je zbog toga bilo predmet poruge ili imalo teže duševne smetnje. Ako je potonji oblik prema djetetu počinila službena osoba ili osoba u obavljanju profesionalne djelatnosti, mogao se izreći zatvor od jedne do tri godine. *Predbacivanje kaznenog djela* (čl. 202.) za predbacivanje pravomoćno počinjenog djela počinitelju uz predviđenu sankciju do 100 dnevnih dohodaka, a teži oblik odnosio se na javno predbacivanje, odnosno dostupnost većem broju osoba, uz predviđenu kaznu do 150 dnevnih dohodaka.¹⁷ Od stupanja na snagu KZ/97 pa sve do donošenja KZ/11, kaznenopravne odredbe iz ovog područja pokazale su svoju dinamiku mijenjajući se čak pet puta.¹⁸

Pri stvaranju aktualnoga zakona, članovi su radne skupine (koju su činili hrvatski profesori kaznenog prava te pojedini praktičari), najprije raspravili mogućnost dekriminalizacije te je odlučeno zadržati kaznenopravni mehanizam.¹⁹ Ocijenjeno je da zaštita časti i ugleda ne treba biti samo građanskopravno pitanje, ali

15 Progon je, sukladno s čl. 81., išao kroz privatnu tužbu, a službenom dužnošću samo ako su djela uvrede i klevete bila počinjena prema visokim dužnosnicima (predsjedniku RH, premijeru, predsjedniku Sabora, Ustavnog suda ili Vrhovnog suda) u vezi s njihovim radom ili položajem nakon njihove pisane suglasnosti.

16 Kazneni zakon, Narodne novine, br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 84/05., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 71/06., 110/07., 152/08., 57/11., 77/11., 125/11., 143/12., na snazi od 1. siječnja 1998. do 31. prosinca 2012.

17 Bilo je predviđeno da se sva djela progone po privatnoj tužbi.

18 Bojanić ističe kako neke od izmjena zaslužuju odobravanje (brisanje odredaba o zaštiti časti i ugleda najviših državnih dužnosnika), dok su druge izazivale kritike (uvođenje isključivo novčanih kazni ili problematično uređenje razloga isključenja protupravnosti). Igor Bojanić, „Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 17, br. 2 (2010): 632 te Bojanić, *Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu*, 69.

19 Bojanić, *Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda*, 633.

i da je potrebno unaprijediti kaznenopravni okvir, što je uključivalo kaznenopravnu teoriju, sudsku praksu, relevantna poredbena rješenja i međunarodne dokumente.²⁰ Ustupkom dekriminalizacijskim zahtjevima može se smatrati odustanak od opcije propisivanja alternativnih zatvorskih kazni, jer je dostatnom ocijenjena krajnja mogućnost supletornoga zatvora u slučaju neizvršenja novčane kazne.²¹

Kazneni je zakon²² unio znatne novine u ovo područje predviđajući u glavi petnaest, *Kaznena djela protiv časti i ugleda*, tri djela: uvredu, klevetu i sramoćenje. Za njih je karakteristično da se progone po privatnoj tužbi te da su kazne moguće samo kao novčane. Za *uvredu* (čl. 147.) je smanjena novčana kazna na do 90 dnevnih iznosa, dok je za teži oblik povećana na do 180 dnevnih iznosa. *Kleveta* je (čl. 149.), sada naglašavajući da pri iznošenju ili pronošenju neistinite činjenične tvrdnje počinitelj zna da je ona neistina, dobila povećane iznose i za temeljni i za kvalificirani oblik (do 360, odnosno do 500 dnevnih iznosa). *Sramoćenje* (čl. 148.) koje je 2015. preoblikovano u teško sramoćenje,²³ bilo je predviđeno za sankcioniranje iznošenja ili pronošenja činjenične tvrdnje pred drugim koja može škoditi časti i ugleda. Zapriječeno je novčanom kaznom do 180 dnevnih iznosa, odnosno do 360 ako je djelo postalo pristupačno većem broju ljudi. Oslobođenje od kazne bilo je moguće u slučaju priznanja neistinitosti izrečenih tvrdnji i njihova opoziva.

2.1. *Quo vadis, sramoćenje?*

Uvođenje sramoćenja predstavljeno je kao „glavna novost“, motivirana opravdanim kritikama tadašnjoj koncepciji klevete, koja je obuhvaćala oba oblika krivnje – namjeru i nehaj, što je bilo različito u odnosu na poredbene regulacije.²⁴ Pri formuliranju djela, u dvojbi treba li prednost dati njemačkom ili švicarskom konceptu, kao model je, uz određena odstupanja, poslužio švicarski.²⁵ Kako ćemo vidjeti kasnije, u pojedinim se poredbenim rješenjima i dalje jasno razlikuje između klevete i sramoćenja. Pri odabiru imena, odbačen je neprikladan termin „ogovaranje“²⁶ jer je riječ o izražavanju nepovoljnih činjeničnih tvrdnji o drugome

20 Bojanić, *Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda*, 633.

21 Radna je skupina predložila uvođenje alternativno propisanog zatvora kod klevete, no iz nepoznatih razloga predlagatelj novoga Kaznenog zakona to nije prihvatio. Bojanić, *Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu*, 72.

22 Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19.

23 Izmjenama i dopunama KZ iz 2015., Narodne novine, br. 56/15.

24 Riječ je o njemačkom, švicarskom, austrijskom i slovenskom zakonodavstvu koji jasno razlikuju klevetu kao namjerno iznošenje neistinite činjenične tvrdnje i sramoćenje kod kojeg počinitelj *tempore criminis* ne zna je li ono što iznosi neistina ili ne, a u određenim slučajevima i jest istina, no i takav sadržaj nije dopušteno iznositi ili pronošiti. Ksenija Turković *et al.*, *Komentar Kaznenog zakona* (Zagreb: Narodne novine, 2013.), 201.

25 Novoselec, *Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu*, 443; Bojanić, *Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu*, 74-76.

26 Novoselec objašnjava kako je naziv „ogovaranje“, koji je svojedobno predložio Zlatarić (Bogdan Zlatarić, *Krivični zakonik u praktičnoj primjeni* (Zagreb: Narodne novine, 1956/58.), 178, preuzak jer podrazumijeva bezazleno prepričavanje pojedinosti iz tuđeg života te je neprikladan ako je žrtva pravna osoba. Novoselec, *Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom*

te je prikladnijim odabran termin „sramoćenje“ kao iznošenje kompromitantnih činjeničnih tvrdnji za koje počinitelj u vrijeme počinjenja djela ne zna jesu li istinite ili ne.²⁷ Predviđala se njegova praktična izraženost kod iznošenja ili pronošnja činjeničnih tvrdnji štetnih za ugled i čast bez postojanja javnog interesa ili drugog opravdanog razloga, gdje je dominantna motivacija naštetiti drugome.²⁸ Pritom počinitelj nije siguran je li činjenična tvrdnja koju je iznosio ili pronosio istina ili ne (a istinite tvrdnje su u pravilu nekažnjive).²⁹ Kazneno djelo (teškog) sramoćenja izazvalo je i (nezadovoljne) reakcije pri uvođenju. Nastojanja da se ono briše nisu bila prihvaćena sve do konca 2019.³⁰ Hrvatska kaznenopravna zaštita časti i ugleda ostala je time na najmanjem opsegu ikad - na svega dva djela: uvredi i kleveti. Ovaj je potez zakonodavca ocijenjen kao „ne očekivan, neopravdan i nenajavljen“.³¹ Zagovaranje ukidanja ovoga kaznenog djela dolazilo je od strane pojedinih medija, jer se osnaživalo pogrešno uvjerenje da je namijenjeno osudama novinara. Recentni podaci iz travnja 2021., od strane Hrvatskog novinarskog društva navode kako se od 924 aktualne tužbe protiv novinara, čak 892 odnose na parnične postupke za naknadu štete zbog povrede časti i ugleda, a tek su 32 kaznena postupka.³² U konačnici, može se reći da je i povod promjenama regulacije sramoćenja na teško sramoćenje 2015., bio medijski praćen slučaj osude novinarkе, gdje je konačnici donesena oslobađajuća presuda.³³ Valja istaknuti kako je u današnjem svijetu nesporna značajna vrijednost i

zakonu, 445.

- 27 Više, Bojanić, *Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda*, 633.
- 28 Turković et al., *Komentar Kaznenog zakona*, 202.
- 29 Zakonodavac je time favorizirao utvrđivanje istinitosti činjeničnih tvrdnji i postupanja u dobroj vjeri, iako je izneseno ili proneseno moglo štetiti časti i ugledu drugoga. Bojanić, *Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu*, 73.
- 30 Izmjene i dopune KZ-a iz 2019., Narodne novine, br. 126/19.
- 31 Aleksandar Maršavelski i Damir Juras, „Kritička analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 26, br. 2 (2019): 529.
- 32 Vidjeti: *Anketa HND-a: U Hrvatskoj trenutno aktivno najmanje 924 tužbe protiv novinara i medija* od 16. travnja 2021., <https://www.hnd.hr/anketa-hnd-a-u-hrvatskoj-trenutno-aktivno-najmanje-924-tuzbi-protiv-novinara-i-medija>. Istraživanje koje su proveli Maršavelski i Juras, pokazalo je da je od 20 kaznenih presuda za teško sramoćenje, šest bilo osuđujućih, a među njima se samo jedna odnosila na novinara. Maršavelski, Juras, *Kritička analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona*, 540. Novoselec još 2016. ističe kako potencijalni počinitelji ovog djela nisu primarno novinari, no i da dekriminalizacija nije prihvatljiva niti u odnosu na njih, pozivajući se na konvencijsku odredbu o slobodi izražavanja (čl. 10. st. 2. EKLJP) i ograničenju slobode izražavanja koje je nužno radi zaštite ugleda i prava drugih. Novoselec, *Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu*, 444.
- 33 Taj se slučaj pokazao kao primjer nerazumijevanja srži sramoćenja kao kaznenog djela. Novinarka Slavica Lukić 2013. optužena je za kazneno djelo sramoćenja, koje je učinjeno na štetu jedne privatne poliklinike. Naime, novinarka je izrazila svoj vrijednosni sud (a ne činjeničnu tvrdnju) o poslovanju nazvavši ga nestabilnim (unatoč dobivanju novčanih sredstava iz proračuna). Općinski kazneni sud u Zagrebu presudom 13 K-92/13, 25. ožujka 2014. osudio je novinarku za sramoćenje i izrekao novčanu kaznu u iznosu od 80 dnevnih iznosa, što je konkretno iznosilo 26 133 kune, uopće ne ulazeći argument javnog interesa. Nakon žalbenoga postupka, 2016. novinarka je u konačnici oslobođena. U tom je slučaju, *inter alia*, vidljiv i trajniji problem nerazumijevanja između vrijednosnih sudova i činjeničnih tvrdnji, izražen i u

nužnost slobodnog djelovanja medija. Pravo je novinara na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji ustavna kategorija, a javnost te informacije ima pravo znati. U interesu je društva da medijima pripada zahtjevna uloga „čuvara javnog interesa“³⁴ koja se očituje i u što bržem objavljivanju vijesti ili informacija,³⁵ jer protek vremena za objavu (primjerice, zbog duljega potrebnog vremena za kvalitetno istraživanje) može umanjiti njezinu svrhu ili vrijednost.³⁶ Međutim, pri izvještavanju treba postupati s dužnim uvažavanjem tuđih prava, u ovom slučaju ugleda i časti, i zato je nužno djelovati u dobroj vjeri pri pružanju točne i pouzdane informacije u skladu s novinarskom etikom.³⁷

U Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona³⁸ osnovnim zadatcima uređenja označeno je obiteljsko nasilje, pooštavanje zakonske politike kažnjavanja kod pojedinih djela, promjena koncepta silovanja, proširenje značenja izraza službena osoba, novoga djela prisile prema osobi koja obavlja poslove od javnog interesa ili službe uz davanje određenih objašnjenja. No, prijedlog brisanja kaznenog djela teškog sramoćenja navodi se kao posljednje osnovno pitanje bez ikakva obrazloženja,³⁹ dok se u dijelu prijedloga koji se odnosi na posljedice šturo navodi da „oštećenik može ostvariti naknadu štete u građanskopravnom postupku“⁴⁰ odnosno da komparativna analiza pokazuje da većina država članica Europske unije ne poznaje ovo djelo.⁴¹ Predlažući brisanje, predlagatelj je naveo kako od njegovog „uvođenja... koje je redefinirano izmjenama i dopunama Kaznenog zakona 2015., statistički podaci pokazuju da je za ovo kazneno djelo pokrenut mali broj kaznenih postupaka koji su uglavnom rezultirali oslobađajućim presudama“⁴² Statistički gledano, raritetnost osuda za ovo je djelo istinita. Udio godišnjih osuda u odnosu na broj osuđenika u vrijeme postojanja djela kretao se od 0,01 do 0,10 %.⁴³ Ipak, rijetka

predmetu Europskog suda za ljudska prava, Stojanović protiv Hrvatske, zahtjev br. 23160/09, od 19. rujna 2013., u kojemu domaći sudovi nisu razlikovali činjenice od mišljenja što je dovelo do povrede slobode izražavanja podnositelja.

- 34 Europski sud za ljudska prava, Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske, zahtjev br. 25333/06, od 22. listopada 2009., § 55.
- 35 Europski sud za ljudska prava opisao je ulogu novinara kroz obavijest i upozorenje javnosti o društvenim pojavama čim dobiju odgovarajuće podatke. Vidjeti Cumpănă i Mazăre protiv Rumunjske, zahtjev br. 33348/96, od 17. prosinca 2004., § 96.
- 36 Vijesti su prolazna roba te se odgađanjem njihova objavljivanja, čak i za kratko razdoblje, može lako izgubiti njihova vrijednost i zanimljivost. Europski sud za ljudska prava, *Observer i Guardian* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Serija A br. 216, zahtjev br. 13585/88 od 26. studenog 1991., § 60. te *Sunday Times* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, (br. 2), zahtjev br. 13166/87 od 26. studenog 1991., § 51, Serija A, br. 217.
- 37 *Sunday Times* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, (br. 2), zahtjev br. 13166/87 od 26. studenog 1991., Serija A, br. 217§ 58.
- 38 *Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, P.Z.E. br. 775, od 24. listopada 2019., https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-10-25/103001/PZE_775.pdf.
- 39 *Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, 2-4.
- 40 *Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, 5.
- 41 *Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, 12.
- 42 *Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*
- 43 Godine 2013. udio je bio 0,012 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 16.617, a broj osuda za

pojava ne može poslužiti kao argument nepotrebnosti jer bismo takvim zaključkom trebali posezati za ukidanjem, primjerice, inkriminacije genocida. Dodatno, upravo situacija rjeđe kaznenopravne pojave može ukazivati da je primijenjena regulacija prikladna.⁴⁴

Savjetovanje sa zainteresiranom javnošću trajalo je dvadeset dana (od 13. rujna do 3. listopada 2019.), a očitovanje su dostavile tri fizičke osobe i četiri tijela, od kojih se nijedan nije odnosio na predmetno kazneno djelo, odnosno njegovo ukidanje.⁴⁵ Unatoč tomu što se o prijedlogu izjasnilo više saborskih odbora (za zakonodavstvo, pravosuđe, obitelj, mlade i sport, ravnopravnost spolova te ljudska prava i prava nacionalnih manjina), samo je dio članova Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina „iznio protivljenje brisanju kaznenog djela teškog sramoćenja te prepuštanje osramoćenim osobama da traže naknadu štete u parničnom postupku“.⁴⁶ Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu u zaključcima je XXXII. savjetovanja iz 2019. upozorilo kako se taj potez ne uklapa u opću svrhu novele („osnaživanje kaznenopravne zaštite od nasilja u obitelji“), da je izostalo savjetovanje sa stručnom javnosti te da se zanemaruje kako se ovim djelom ne štiti samo čast i ugled, već se štiti i privatni i obiteljski život kao jedno od temeljnih ljudskih prava (zaštićenih Ustavom, čl. 35. te Konvencijom, čl. 8.).⁴⁷ O posljednjoj činjenici čini se da se nije vodilo računa pri legislativnoj intervenciji. Da se inkriminacijom (teškog) sramoćenja doista štiti privatni i obiteljski život proizlazi iz dvije okolnosti: prvo, ovo je djelo u pravnom kontinuitetu obuhvatilo dvije ranije postojeće inkriminacije - Predbacivanje kaznenog djela te Iznošenje osobnih i obiteljskih prilika. Drugo, u obje je verzije djela

-
- sramoćenje 2). Udio je 2014. bio 0,020 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 14.888, a broj osuda za sramoćenje 3). Godine 2015. udio je bio 0,015 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 12.552, a broj osuda za sramoćenje 2), a 2016. bio je 0,022 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 13.412, a broj osuda za sramoćenje 3). Godine 2017. udio je bio 0,107 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 12.091, a broj osuda za sramoćenje 13), dok je 2018. bio 0,050 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 11.866, a broj osuda za sramoćenje 2). Godine 2019. udio je bio 0,061 (ukupan broj osuđenih osoba bio je 13.002, a broj osuda za sramoćenje 8). *Državni zavod za statistiku*, publikacija *Punoljetni počinitelji kaznenih djela-prijave, optužbe i osude za navedena razdoblja*, pristup 10. veljače 2021., <https://www.dzs.hr/>.
- 44 Za teoriju odgovarajuće regulacije vidjeti Maršavelski, Juras, *Kritička analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona*, 539.
- 45 Procedura je i kritizirana kao netransparentna jer „na službenim stranicama E-Savjetovanja nije bilo spomenuto da će biti bilo kakvih promjena u ovoj glavi, a kamoli da će se jedno kazneno djelo potpuno brisati.“ Maršavelski, Juras, *Kritička analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona*, 537.
- 46 *Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina*, *Izvešće Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina o Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, P.Z.E br. 775, o *Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Kaznenom postupku*, P.Z.E br. 776, o *Prijedlogu zakona o izmjenama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji*, P.Z. br. 777 i o *Konačnom prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima za mladež*, P.Z.E. 656 od 27. 11. 2019., pristup 20. veljače 2021., <https://www.sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacionalnih-manjina-300>.
- 47 *Jačanje učinkovitosti kaznenog postupka primjenom standarda Europskog suda za ljudska prava*, održanog u Opatiji od 5. do 7. prosinca 2019., pristup 21. siječnja 2021., <https://www.pravo.unizg.hr/hukzp>.

(i prije i nakon 2015.), čl. 148. st. 4. isključivao dopuštenost dokazivanja istinitosti činjenične tvrdnje ako je bila riječ o osobnim ili obiteljskim prilikama. Hrvatski je zakonodavac tim potezom nedvojbeno umanjio zaštitu ovoga ljudskog prava.

3. POREDBENOPRAVNA PERSPEKTIVA ZAŠTITE ČASTI I UGLEDA

Zakonodavstva koja su tradicionalni uzori hrvatskom kaznenom zakonodavstvu jer pripadaju istoj pravnoj obitelji jesu Njemačka, Švicarska i Austrija. Kako će se vidjeti iz teksta koji slijedi, argument koji je naveden u prijedlogu izmjena i dopuna KZ/11 ne stoji, jer sva ta zakonodavstva, ali i mnoga druga, ipak obuhvaćaju kazneno djelo sramoćenja. Dodatno, zadržane su i zatvorske kazne za povredu časti i ugleda. Njemački KZ (*Strafgesetzbuch*) u 14. poglavlju obuhvaća veći opseg zaštite časti i ugleda od hrvatskoga, odnosno više kaznenih djela čija je primarna uloga zaštita časti (njem. *Ehre*),⁴⁸ a za sva su zapriječene zatvorske kazne. Uvreda (njem. *Beleidigung*, §185) zapriječena je kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom, dok se kazna povećava na zatvor do dvije godine ili novčanu kaznu ako je riječ o, tzv. tvornoj uvredi, odnosno izravnom djelovanju na tijelo drugoga (npr. šamar, pljuvanje, odsijecanje kose). Sramoćenje (njem. *Üble Nachrede*, §186) ima predviđenu jednaku kaznu kao i uvreda, i to za temeljni oblik koji se sastoji u iznošenju ili širenju činjenica prikladnih stvoriti prijezir ili djelovati omalovažavajuće u javnom mnijenju ili kvalificirani, koji se sastoji u javnom počinjenju djela, odnosno putem tiska. Za kazneno djelo klevete (njem. *Verleumdung*, §187), odnosno za namjerno iznošenje ili pronošenje neistinite činjenične tvrdnje, predviđena je kazna zatvora do dvije godine ili novčana kazna, no ako je ona učinjena javno, tada je kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna. U njemačkom KZ-u postoji još i kazneno djelo Sramoćenja i klevete osobe iz političkoga života (njem. *Üble Nachrede und Verleumdung gegen Personen des politischen Leben*, §188) za koje je predviđena kazna zatvora u posebnom minimumu od tri mjeseca za sramoćenje, a šest za klevetu, dok je u maksimumu ista za oba djela do pet godina. Potom Ocrnjivanje sjećanja na pokojnika (njem. *Verunglimpfung des Andenkens Verstorbener*, §189), sa zapriječenom kaznom zatvora do dvije godine ili novčanom kaznom.

Austrijski KZ u četvrtom poglavlju kaznenih djela protiv časti počinje sa sramoćenjem (njem. *Üble Nachrede*, §111) sa zapriječenom temeljnom kaznom zatvora do šest mjeseci ili novčanom kaznom do 360 dnevnih iznosa. Kazna je veća za javno počinjenje djela (tiskano djelo, radio ili slično) i to zatvor do jedne godine ili novčana kazna do 720 dnevnih iznosa. Za uvredu (njem. *Beleidigung*, §

48 Sukladno prevladavajućem stajalištu u njemačkoj literaturi, tim se djelima štiti isključivo čast, no katkad je dvojbeno što se pod tim pojmom misli. Tako se razlikuju faktični ili činjenični pojam časti kao isključivo subjektivni osjećaj odnosno, dobra reputacija u svom realnom postojanju (što nije primjenjivo za pravne konstelacije), potom normativno-činjenični pojam koji čast shvaća kao kompleksno pravno dobro, obuhvaćajući, tzv. unutarnju čast (unutarnju vrijednost čovjeka) te vanjsku (kao ga poimaju drugi), potom normativno shvaćanje časti, interpersonalno te funkcionalno. Više, Eisele, Schittenhelm, *Vierzehnter Abschnitt, Beleidigung*, 1916-1917, rb. 1.

115), zapriječena je kazna do tri mjeseca ili novčana kazna do 180 dnevnih iznosa. U Austriji je kažnjiva i Javna uvreda ustavnoga predstavničkog tijela, oružanih snaga ili vlasti (njem. *Öffentliche Beleidigung eines verfassungsmäßigen Vertretungskörpers, des Bundesheeres oder einer Behörde, § 116*). Osobitost je austrijskoga kaznenog prava da se poseban oblik klevete (njem. *Verleumdung, §297*) nalazi u različitoj glavi kaznenih djela, u dvadeset i prvom poglavlju, među kaznenim djelima protiv provođenja prava (njem. *Strafbare Handlungen gegen die Rechtspflege*). Sukladno s tekstom, kaznom zatvora do jedne godine ili novčanom kaznom do 720 dnevnih iznosa kažnjava se tko drugoga izloži opasnosti službenoga progona predbacujući mu počinjenje određenoga kaznenog djela, odnosno kršenje službene ili profesionalne obveze, a zna da je to neistina. Kazna je veća, od šest mjeseci do pet godina, ako je za neistinito predbacujuće djelo predviđena kazna dulje od jedne godine.

Švicarski KZ u trećem dijelu, kaznena djela protiv časti i privatne sfere, započinje povrede časti sa sramoćenjem (njem. *Üble Nachrede, Art. 173*), odnosno novčanom kaznom za svakoga tko drugu osobu optuži ili sumnjiči za nečasno ponašanje ili druge činjenice koje bi mogle naštetiti njezinu ugledu ili tko širi takvu optužbu ili sumnju. Ovo je djelo poslužilo kao uzor hrvatskoj koncepciji sramoćenja. Za klevetu (njem. *Verleumdung, Art. 174*) predviđena je kazna do tri godine zatvora ili novčana, ako je netko okrivio ili osumnjičio drugoga za nečasno ponašanje ili druge činjenice koje bi mogle naštetiti njegovu ugledu. Njemačko djelo uvrede „funkcionalni je ekvivalent“⁴⁹ švicarskom *Beschimpfung, Art. 177*, kojom se propisuje novčana kazna za onoga tko napadne nečiju čast riječima, pisanjem, slikama, gestama ili na drugi način. Po švicarskom KZ-u iz ove sfere kažnjivo je i Sramoćenje ili kleveta prema pokojniku ili nestaloj osobi (njem. *Üble Nachrede oder Verleumdung gegen einen Verstorbenen oder einen verschollen Erklärten, Art. 175*).

Talijanski KZ u drugom dijelu dvanaestoga podnaslova druge knjige uređuje kaznena djela protiv časti (tal. *Dei delitti contro l'onore*) i sadrži djelo difamacije koje se odnosi na nekoliko kategorija: vrijeđanje ugleda drugih sa zapriječenom kaznom od jedne godine ili novčanom (do 1.032 eura); iznošenje činjenica koje štete ugledu sa zapriječenom kaznom do dvije godine zatvora ili novčanom kaznom (do 2.065 eura); javno počinjenje djela (tisak, oglašavanje, javna isprava ili drugo) kazna je od šest mjeseci do tri godine zatvora ili novčana kazna (ne manja od 516 eura). Kazne se povećavaju ako je djelo usmjereno na političko, upravno, pravosudno tijelo ili njegova predstavnika.⁵⁰ Nije jasno zašto se u prijedlogu novele navodilo da većina država članica Europske unije ovo djelo ne poznaje, kad i objavljeni poredbeni prikazi ukazuju da u većini država članica Europske unije postoje kaznena djela koja se odnose na difamaciju, od kojih su u mnogim državama ova djela zapriječena i zatvorskom kaznom.⁵¹ Zabilježeni su zanimljivi poredbeni uvidi koji pokazuju

49 Franz Riklin, „3. Titel: Strafbare Handlungen gegen die Ehre, I. Rechtsvergleichung“ u: *Strafrecht II, Basler Kommentar*, Hrsg. Marcel Alexander Niggli, Hans Wiprächtiger (Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2013.), 1078, rb. 1.

50 *Codice Penale, Libro secondo, Dei delitti in particolare, Titolo xii, Dei delitti contro la persona*, pristup 10. ožujka 2021., <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona>.

51 Primjerice, Aneta Spaic, Claire Nolasco i Milos Novovic, „Decriminalization of defamation

da put dekriminalizacije nije uvijek ispravan. U Francuskoj je tamošnji Kasacijski sud na plenarnom zasjedanju dao prednost kaznenom nad građanskim pravom, jer njegov mehanizam pruža veću zaštitu slobodi medija. To je rezultiralo zaključkom da sloboda izražavanja i sloboda medija mogu trpjeti zbog dekriminalizacije difamacije.⁵² Ako se usporede zemlje, tzv. zapadnoga Balkana, neki autori jasno ističu dojam o kaznenopravnom žrtvovanju časti i ugleda pod pritiskom međunarodnih organizacija.⁵³

U zemljama koje su pristupile dekriminalizaciji, ne bilježe se pozitivna iskustva. Još prije dvadesetak godina, Bosna i Hercegovina dekriminalizaciju je provela među prvim državama u Europi, usvajajući entitetske zakone od 2001. do 2003.⁵⁴ Tamošnja su istraživanja ukazala da se broj tužbi protiv novinara povećao tri puta,⁵⁵ ali i na brojne probleme koji su nastali u praksi.⁵⁶ U Crnoj Gori, koja je krenula putem dekriminalizacije 2011.,⁵⁷ to nije pomoglo novinarima i medijskom poslu niti pridonijelo demokratskim procesima.⁵⁸ U Srbiji je dekriminalizacija klevete 2012. ocijenjena „ishitrenim“⁵⁹ potezom zbog kojeg „praktično ne postoji krivičnopravna zaštita od iznošenja neistina“.⁶⁰

-
- The Balkans case a temporary remedy or a long term solution?, *International Journal of Law, Crime and Justice* 47, br. 2 (2016): 21-30, koji sadrži tematsku komparativnu analizu država članica EU-a ili publikacija International Press Institute (IPI), (2015). *Out of Balance: Defamation Law in the European Union A comparative overview for journalists, civil society and policymakers*, Vienna, Austria, pristup 10. veljače 2021., <http://legaldb.freemedia.at/wp-content/uploads/2015/05/IPI-OutofBalance-Final-Jan2015.pdf>.
- 52 Council of Europe, *Parliamentary Assembly (2007), Towards decriminalisation of defamation, Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights*, pristup 13. siječnja 2021., <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=11684&lang=en>, točke 44-46.
- 53 Nataša Mrvić-Petrović, „Dekriminalizacija klevete – supremacija slobode izražavanja u odnosu na čast i ugled“, *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo 57, br. 2 (2013): 45.
- 54 Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 59/02. i 73/05.; Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 37/01.; Zakon o zaštiti od klevete, Službene novine Brčko Distrikta BiH, br. 14/03.
- 55 Mehmed Halilović, *Primjena novog zakona o zaštiti od klevete u BiH: novinari nisu previše profitirali* (24. ožujka 2005.), *Mediacentar online*, pristup 17. veljače 2021., <http://www.media.ba/mcsonline/bs/tekst/primjena-novog-zakona-o-zastiti-od-klevete-u-bih-novinari-nisu-previsje-profitirali>.
- 56 Lana Čolaković i Maja Bubalo, *Građanskopravna odgovornost za klevetu u sudskoj praksi Bosne i Hercegovine. Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, 352-370, pristup 21. siječnja 2021., https://www.researchgate.net/publication/327824313_Građanskopravna_odgovornost_za_klevetu_u_sudskoj_praksi_Bosne_i_HercegovineCivil_Liability_for_Defamation_in_Jurisprudence_of_Bosnia_and_Herzegovina.
- 57 Službeni list Republike Crne Gore, br. 70/03., 13/04., 47/06., Službeni list Crne Gore, br. 40/08., 25/10., 32/11.
- 58 Spaic, Nolasco, Novovic, *Decriminalization of defamation – The Balkans case a temporary remedy or a long term solution?*, 21-30.
- 59 Mrvić-Petrović, *Dekriminalizacija klevete – supremacija slobode izražavanja u odnosu na čast i ugled*, 56.
- 60 Nenad Jevtić, *Kakve posljedice je izazvala dekriminalizacija klevete?* (18. srpnja 2017.), pristup 15. veljače 2021., <https://www.pravniportal.com/kakve-posledice-je-izazvala-dekriminalizacija-klevete/>.

4. ZAKLJUČNE MISLI

Ideje i informacije koje se šire i primaju pod okriljem slobode izražavanja vitalan su dio svakog društva i pokazatelj njegovog napretka u svakom smislu. Unatoč vrijednosti ove slobode, njeno obilježje nije neograničenost nego upravo suprotno. Njezina ograničenja trajan su izazov kad je riječ o postizanju funkcionirajuće normativne ravnoteže i uvažavanja onog što je u najboljem interesu društva. Potez hrvatskoga zakonodavca kojim je odlučio znatno suziti reputacijsku zaštitu i ukinuti kazneno djelo teškoga sramoćenja zavrijedio je analizu i istraživanje koje je pokazalo da argumenti, koji su se pojavili kao opravdanje ovom zahvatu, nisu točni. Kvalitetno preispitivanje ove iznenađujuće legislativne intervencije radi ocjene o njezinoj opravdanosti opsežno je jer zahtijeva nacionalne i nadnacionalne perspektive. Stoga smo u ovom radu ograničili razmatranje na hrvatsko uređenje kaznenih djela protiv časti i ugleda, uvođenje kaznenog djela sramoćenja, način njegovog ukidanja, statističku pojavnost, poredbenopravno uređenje i iskustva difamacijske regulacije. Europski standardi i hrvatska usklađenost, uz osobito preispitivanje standarda Europskog suda za ljudska prava biti će predmet drugog rada. Na taj će način, a ujedinjavanjem cjelokupnih argumenata, biti jasno da je pri zakonskim promjenama ovog tipa potrebno upotrijebiti temeljiti i promišljeni pristup te više vremena posvetiti stručnim raspravama i znanstvenoj podlozi.

Istraživanje je ukazalo kako je hrvatski zakonodavac zanemario da je kazneno djelo teškog sramoćenja pored zaštite časti i ugleda štitalo i privatni i obiteljski život. Potonje je temeljno ljudsko pravo, ustavnog i konvencijskog ranga, za čiju je punu zaštitu unutar pravnog poretka potrebno angažirati i mehanizam kaznenoga prava. I sloboda izražavanja i pravo na privatnost zaštićeni su konvencijskim mehanizmom kao jednako važna prava, a njihova osjetljiva zaštita i dužnosti koje iz njih proizlaze zadaća su pažljivo uravnotežene nacionalne legislative. Time je izmijenjena tradicionalna kontura hrvatske kaznenopravne zaštite časti i ugleda i unesena neravnoteža u zaštitni mehanizam.

Drugo, ovaj potez otvara i pitanje logičnosti jer se dekriminalizira sramoćenje kao teže djelo, dok uvreda kao blaže djelo ostaje pod ingerencijom KZ-a. Treće, netočan je argument kako ovo djelo nije poznato u državama diljem Europe, jer je pokazano upravo suprotno, ne samo da postoji, nego je u mnogima od njih predviđena i zatvorska kazna. Potonje nipošto ne znači da bi ista bila prikladna za hrvatsko zakonodavstvo -jer je to pitanje već raspravljeno i opcija zatvorske kazne je s pravom odbačena-, ali govori o važnosti koju pojedini sustavi pridaju reputacijskoj zaštiti i u ovom dijelu. Određena poredbenopravna iskustva pokazala su da put dekriminalizacije nije najbolje rješenje jer ne samo da se time neće ojačati sloboda izražavanja, nego upravo suprotno, daje se vjetar u leđa povećanju lažnih vijesti u javnom prostoru, i to baš u vremenu kad se promišlja kako ih suzbijati. Konačno, složena kolizija između slobode izražavanja i zaštite ugleda i časti poznata je u svim pravnim sustavima. Ta kolizija podrazumijeva iskusno i osjetljivo balansiranje pri donošenju zakonodavnih rješenja. Učestali zahvati u kaznenopravne norme ne pridonose pravnoj sigurnosti. Prethodni je KZ/97 trpio gotovo stalne intervencije,

a i aktualni je KZ na dobrom putu da opravda takvo stanje stvari. Zadatak je postići kvalitetnu ravnotežu u zaštiti slobode izražavanja i zaštite časti i ugleda uz poštovanje aspekta privatnog i obiteljskog života. Ta se ravnoteža neće postići brzim i nenajavljenim brisanjem inkriminacija i neprovjerenim argumentima, već bi bilo uputnije stručnom procjenom iznjedruti najbolji put pravnoga koncepta i istodobno napore usmjeriti u kvalitetne edukacije kojima bi se olakšalo donošenje odluka hrvatskoj judikaturi koja obiluje izazovima u ovoj materiji (primjerice, onim u razlikovanju činjeničnih tvrdnji i vrijednosnih sudova). Upravo sudske odluke oživotvoruju pravno zamišljena rješenja i bez edukativnog iskoraka neće nadilaziti pokazana ograničenja. Imajući na umu sve rečeno, razumljivo je da jednostavno brzopotezno rješenje nije najbolji put te da doseži i opseg društvene potrebe te važnost i vrijednost ove materije zavrjeđuju poduzimanje kvalitetnih koraka, javne rasprave, promišljene procedure, jakih i valjanih argumenata, uz dostatno vremena radi mogućnosti postizanja konsenzusa oko temeljnih pitanja.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. *Anketa HND-a: U Hrvatskoj trenutno aktivno najmanje 924 tužbe protiv novinara i medija*, (16. travnja 2021.). Pristup 24. travnja 2021., <https://www.hnd.hr/anketa-hnd-a-u-hrvatskoj-trenutno-aktivno-najmanje-924-tuzbi-protiv-novinara-i-medija>
2. Bojanić, Igor. „Kaznena djela protiv časti i ugleda de lege lata i moguće promjene de lege ferenda“. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 17, br. 2 (2010): 625-640.
3. Bojanić, Igor. „Zaštita časti i ugleda i sloboda izražavanja misli u novom Kaznenom zakonu“. *Profili hrvatskog kaznenog zakonodavstva*, ur. Davor Krapac, 67-80. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014.
4. Council of Europe. Parliamentary Assembly. *Towards decriminalisation of defamation*, 2007. Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights. Pristup 27. studenog 2021. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=11684&lang=en>
5. Cvitanović, Leo; Davor Derenčinović, Ksenija Turković; Maja Munivrana Vajda, Marta Dragičević Prtenjača, Aleksandar Maršavelski i Sunčana Roksandić Vidlička. *Kazneno pravo, posebni dio*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
6. Čolaković, Lana i Maja Bubalo. *Građanskopravna odgovornost za klevetu u sudskoj praksi Bosne i Hercegovine*, Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, 352-370, pristup 27. studenog 2021., https://www.researchgate.net/publication/327824313_Gradanskopravna_odgovornost_za_klevetu_u_sudskoj_praksi_Bosne_i_HercegovineCivil_Liability_for_Defamation_in_Jurisprudence_of_Bosnia_and_Herzegovina
7. *Državni zavod za statistiku, publikacija Punoljetni počinitelji kaznenih djela-prijave, optužbe i osude za razdoblja 2013.-2019.* Pristup 10. veljače 2021., <https://www.dzs.hr/>
8. Halilović, Mehmed. „Primjena novog zakona o zaštiti od klevete u BiH: novinari nisu previše profitirali (24. ožujka 2005.)“. *Mediacentar online*, pristup 17. veljače 2021., <http://www.media.ba/mcsonline/bs/tekst/primjena-novog-zakona-o-zastiti-od-klevete-u-bih-novinari-nisu-previsе-profitirali>
9. Herceg Pakšić, Barbara. „Holding All the Aces? Hate Speech: Features and Suppression in Croatia“. U *Balkan Yearbook of European and International Law*, ur. Zlatan Meškić, Ivana Kunda, Dušan V. Popović, Enis Omerović, 225-247. Cham: Springer, 2021.
10. International Press Institute (IPI), (2015). *Out of Balance: Defamation Law in the European Union A comparative overview for journalists, civil society and policymakers*,

- Vienna, Austria. Pristup 10. veljače 2021., <http://legaldb.freemedia.at/wp-content/uploads/2015/05/IPI-OutofBalance-Final-Jan2015.pdf>
11. Jačanje učinkovitosti kaznenog postupka primjenom standarda Europskog suda za ljudska prava održanog u Opatiji od 5. do 7. prosinca 2019. Pristup 21. siječnja 2021., <https://www.pravo.unizg.hr/hukzp>
 12. Jevtić, Nenad. *Kakve posljedice je izazvala dekriminalizacija klevete?* (18. srpnja 2017.), pristup 15. veljače 2021., <https://www.pravniportal.com/kakve-posledice-je-izazvala-dekriminalizacija-klevete/>
 13. Maršavelski, Aleksandar i Damir Juras. „Kritička analiza prijedloga pete novele Kaznenog zakona“. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 26, br. 2 (2019): 529-559.
 14. Maurach, Reinhart, Friedrich-Christian Schroeder i Manfred Maiwald. *Strafrecht, Besonderer Teil*, Teilband I. 8. Aufl. Heidelberg: Verlag Müller, 1995.
 15. Mrvić-Petrović, Nataša. „Dekriminalizacija klevete – supremacija slobode izražavanja u odnosu na čast i ugled“ *Strani pravni život* 57, br. 2 (2013): 43-58.
 16. Niggli, Marcel Alexander i Hans Wiprächtiger, Hrsg. *Strafrecht II, Basler Kommentar*. 3. Aufl. Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2013.
 17. Novoselec, Petar. „Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu“. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 66, br. 4 (2016): 443-468.
 18. Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, *Izvjeshće Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina o Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, P.Z.E br. 775, o Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Kaznenom postupku, P.Z.E br. 776, o Prijedlogu zakona o izmjenama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji P.Z. br. 777 i o Konačnom prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama zakona o sudovima za mladež P.Z.E. 656 od 27. 11. 2019.* Pristup 20. veljače 2021., <https://www.sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacionalnih-manjina-300>.
 19. Omejec, Jasna. *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava, Strasburški acquis*. 2. dopunjeno izd. Zagreb: Novi Informator, 2014.
 20. Schauer, Frederick. „Fear, Risk and the First Amendment: Unraveling the Chilling Effect“, *Boston University Law Review* 58, br. 5 (1978): 685-732.
 21. Schönke, Adolf i Horst Schröder, Hrsg. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 30. Aufl. München: C. H. Beck, 2019.
 22. Spaic, Aneta, Claire Nolasco i Milos Novovic. „Decriminalization of Defamation – The Balkans Case a Temporary Remedy or a Long Term Solution?“. *International Journal of Law, Crime and Justice* 47, 2 (2016): 21-30.
 23. Turković, Ksenija i Aleksandar Maršavelski. „Nacrt posebnog dijela novog Kaznenog zakona – pet glava“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 17, br. 2, (2010): 503-551.
 24. Turković, Ksenija, Petar Novoselec, Velinka Grozdanić, Anita Kurtović Mišić, Davor Derenčinović, Igor Bojanić, Maja Munivrana Vajda, Marin Mrčela, Sanja Nola, Sunčana Roksandić Vidlička, Dražen Tripalo i Aleksandar Maršavelski. *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine, 2013.
 25. Zlatarić, Bogdan. *Kazneni zakon u praktičnoj primjeni*. Zagreb: Narodne novine, 1956/58.

Pravni izvori:

1. Codice Penale, Libro secondo, Dei delitti in particolare, Titolo xii, Dei delitti contro la persona. Pristup 27. studenog 2021., <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona>
2. Kazneni zakon, Narodne novine, br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 84/05., 51/01.,

- 111/03., 190/03., 105/04., 71/06., 110/07., 152/08., 57/11., 77/11., 125/11., 143/12.
3. Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19.
 4. Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 25/77., 50/78., 25/84., 52/87., 43/89., 8/90., 54/90., 9/91., 67/91., 71/91., 25/92., 33/92., 39/92., 77/92., 91/92., 32/93. - službeni pročišćeni tekst, 37/94., 28/96., 30/96., 175/04., 110/97.
 5. Krivični zakonik Crne Gore, Službeni list Republike Crne Gore, br. 70/03., 13/04., 47/06., br. 40/08., 25/10., 32/11.
 6. Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, P.Z.E. br. 775, od 24. listopada 2019. https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-10-25/103001/PZE_775.pdf
 7. Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH br. 59/02. i 73/05.
 8. Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 37/01.
 9. Zakon o zaštiti od klevete, Službene novine Brčko Distrikta BiH br. 14/03.

Sudska praksa:

1. Europski sud za ljudska prava, *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunjske*, zahtjev br. 33348/96, od 17. prosinca 2004.
2. Europski sud za ljudska prava, *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 25333/06, od 22. listopada 2009.
3. Europski sud za ljudska prava, *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Serija A br. 216, zahtjev br. 13585/88 od 26. studenog 1991.,
4. Europski sud za ljudska prava, *Stojanović protiv Hrvatske*, zahtjev br. 23160/09, od 19. rujna 2013.
5. Europski sud za ljudska prava, *Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, (br. 2), zahtjev br. 13166/87 od 26. studenog 1991., Serija A br. 217
6. Općinski kazneni sud u Zagrebu, presuda 13 K-92/13, 25. ožujka 2014.

Barbara Herceg Pakšić*

QUO VADIS, VILIFICATION? ON THE (UN)JUSTIFIED CUTBACK OF CRIMINAL LAW PROTECTION OF HONOUR AND REPUTATION IN THE REPUBLIC OF CROATIA: HISTORICAL, LEGAL POSITIVE AND COMPARATIVE ARGUMENTS

The Fifth Amendment to the Criminal Code made at the end of 2019 significantly narrowed the scope of criminal law protection of honour and reputation, deleting the incrimination of severe vilification. This legislative move resulted in noticeable illogicalities. Therefore, this research examines the reasons for this legislative intervention and, in order to assess its justification, analyzes historical, legal positive and comparative arguments. We consider and discuss on the Croatian regulation of criminal offenses against honour and reputation, the introduction of the criminal offense of vilification, the manner of its abolition, statistical occurrence, comparative legal regulation and comparative experiences of defamation regulation. The research outcomes point out that the reasons for deletion of severe vilification, which were available to public, cannot provide sufficient arguments to justify this legislative move. In *pro futuro* regulation, the complexity of this matter, its social importance and consequences certainly imply steps that are more thoughtful and careful.

Keywords: *freedom of expression; criminal law protection of honour and reputation; Fifth amendment to the Criminal Code; severe vilification.*

* Barbara Herceg Pakšić, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Law, J. J. Strossmayer University of Osijek; bherceg@pravos.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7052-928X>.

